

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΥΘΡΕΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Σ. ΠΕΤΑΣΗ

Έφεδρου Άξιωματικού

Τις Άγιες τούτες μέρες τών Χριστουγέννων ή σκέψη όλων μας βρίσκεται στα σπίτια μας στην σκλαβωμένη πιά Κυθρέα από τόν πιό βάρβαρο και άνελέητο κατακτητή που γνώρισε μέχρι τώρα ή Κύπρος, τόν Τουρκο εισβολέα. Τά ήθη και τά έθιμα που έσυνηθίζοντο να γίνονται στο χωριό ξαναζωντανεύουν στη μνήμη του καθ' ενός από έμάς.

Γιά μερικά από αυτά τά έθιμα θα άναφερθώ πιό κάτω που μέχρι πρόσφατα προ τής τουρκικής εισβολής έγινοντο στην Κυθρέα.

Μια δσομάδα προ τών Χριστουγέννων κάθε νοικοκυρά άρχιζε τις προετοιμασίες. Έφτιαχναν τά διάφορα ζυμαρικά: Κουλούρια, Χριστόψωμα, σταυροκούλουρα, πρόσφορα που θα έπαιρναν στην εκκλησία, καθώς και την βασιλόπιττα που τόν παλαιόν καιρόν ήταν κατασκευασμένη από ζυμάρι και σισάμι, άργότερα δέ έδαζαν και άλλα υλικά. Μέσα εις την βασιλόπιττα τοποθετούσαν τó νόμισμα, τριάρι την εποχή εκείνη, γρόσι, μιοδ ή σελίνι. Τó νόμισμα τó κέρδιζαν ó τυχερός τής οικογενείας την ήμέρα τής πρωτοχρονιάς. Έφτιαχναν επίσης τά δώρα για τά παιδιά όπως ζεμπύλια, καβούρια, κούκλες κ.ά., όλα από ζυμάρι.

Γιά να κατασκευασθούν όμως όλα αυτά δέν ήταν και τόσο εύκολο όπως σήμερα που παίρνουμε έτοιμα τά υλικά. Παλαιότερα κάθε νοικοκυρά άσπριζε τó σισάμι, τó έβαζαν μέσα σε ένα μεγάλο δοχείο, ίδιως κατασρόλλα όπως ήταν ανάσπριστον (κόκκινο χρώμα) που περιείχε νερό και τó τοποθετούσαν πάνω στη φωτιά. Μέσα στην κατασρόλλα έδαζαν επίσης στακτό τόν όποιο περνούσαν προηγουμένως από την «τατσιάν» για να καθαρήσει από τις διάφορες άκαθαρσίες, όπως πέτρες και ξυλαράκια.

Τό άφηναν πάνω στη φωτιά μέχρις ό-

του φουσκώσει καλά. Μόλις φούσκωνε τó έδαζαν μέσα στο πατούρι και τó περνούσαν κάτω από τó νερό για να άσπρίσει, να φύγει δηλαδή ή φλούδα του. Στην συνέχεια έπαιρναν τó άλεύρι και τó περνούσαν και αυτό από την τατσιάν για να καθαρήσει από τά πύτουρα. Άφου έτελείωναν τó έδαζαν μέσα στην σκάφη μαζί με τó προζύμι για να φουσκώσει, να μπει, όπως έλεγαν και στην συνέχεια έφτιαχναν τά διάφορα ζυμαρικά.

Ένα άλλο έθιμο τó όποιο έσυνηθίζετο ήταν τó έθιμο τών μαντεμμάτων. Τη νύκτα τής παραμονής τής πρωτοχρονιάς όλη ή οικογένεια μαζί με τούς συγγενείς καθόταν γύρω από τις πήλινες τότε φουκούδες ή μαγγάλια, που άργότερα αντικαταστάθηκαν με τις σιδερένιες και τις ηλεκτρικές. Έπαιρναν ó κάθε ένας από ένα κλωνάρι χλωρής έλιάς την όποία εφρόντιζαν να φέρει από νωρίς ή νοικοκυρά. Με τή σειρά έσταύρωνε ó κάθε ένας με τó φύλλο τής έλιάς την φωτιά ψιθυρίζοντας αυτά τά λόγια:

«Άη Βασίλη βασιλιά
που κάθεται πάνω στην
μούττην μούττην τής έλιάς.
δείξε τζαι φανέρωσε
άν μ' άγαπά ό τάδε ή ή τάδε».

και πρόφερε τó όνομα του προσώπου.

Έάν τó φύλλο άναποδογυριζόταν, κουνιόταν ή πεταγόταν έξω από τή φωτιά με κρόπο έσήμαινε ότι τó πρόσωπο για τó όποιον ζητά να μάθει άν τόν ή την άγαπά τόν άγαπούσε πραγματικά. Έάν δέν κουνιόταν αλλά έμενεν ακίνητο και καιγόταν έσήμαινε ότι δέν τόν ή την άγαπά. Πολλοί έσυνήθιζαν να θρέχουν με σάλιο τó φύλλο τής έλιάς και να τοποθετούν ανάποδα προφανώς για να πεταχτεί. Επίσης οι έρωτευμένοι δέν έπρόφεραν τó όνομα του προσώπου αλλά τó έλεγαν από μέσα τους.

“Εναν άλλο έθιμο ήταν τὸ δειπνο πού εἰκαναν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγ. Βασίλη, ἰδιαίτερα οἱ ἀγροτικὲς οἰκογένειες τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς. Τὸ δειπνο αὐτὸ ἀποτελεῖτο ἀπὸ:

- α) Ἐνα πιάτο διαλεκτὸ σιτάρι, γιὰ νὰ τὸ εὐλογήσει ὁ Ἅγιος καὶ ἔτσι νὰ ἔχουν καλὴ σοδειὰ τὸν νέον χρόνον πού θὰ ἴμπαινε.
- β) Ἐνα ψωμί πάνω στὸ ὅποιον τοποθετοῦσαν ἕνα κερὶ ἀναμμένο στὴν μνήμη τοῦ Ἁγίου.
- γ) Ἐνα «κολότζιν» γεμάτο γλυκὸ κρασί καὶ ἕνα ποτήρι γιὰ νὰ πιεῖ ὁ Ἅγιος σὰν θὰ ἔλθει.
- δ) Τὸ «πουντζίν» τοῦ νοικοκύρη μὲ ὅσα λεφτὰ περιεῖχε γιὰ νὰ τὸ εὐλογήσει καὶ αὐτὸ ὁ Ἅγιος.

Αὐτὰ ὅλα τὰ ἐτοποθετοῦσαν πάνω σὲ ἕνα τραπέζι. Μερικὲς ὁμοῦ οἰκογένειες ἔβαζαν τὸ σιτάρι μέσα στὸ σφρτάριν μαζί μὲ τὸ «κολότζιν» μὲ τὸ κρασί καὶ τὸ ἄφηναν ἀνοικτὸ γιὰ νὰ μὴν κάνει κόπο ὁ Ἅγιος νὰ τὸ ἀνοίξει. Τὸ εὐλογημένο σιτάρι τὸ ἔσπερναν στὰ χωράφια γιὰ νὰ ἔχουν καλὴ σοδειὰ τὸ νέον ἔτος.

Τὸ μεσημέρι τῆς πρωτοχρονιάς ὅλη ἡ οἰκογένεια καθόταν γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι γιὰ νὰ κόψει τὴ βασιλόπιττα. Τὴ βασιλόπιττα τὴν ἔκοβε ὁ σπιτονοικοκύρης ἢ ὁ γηραιότερος πρὸς ἔνδειξη σεβασμοῦ. Τὸ πρῶτο κομμάτι ἦταν τοῦ Χριστοῦ, τὸ δεύτερο τῆς Παναγίας, τὸ τρίτο τοῦ Ἁγ. Βασίλη καὶ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ πατέρα, τῆς μητέρας καὶ κατὰ σειρά προτεραιότητος τῶν παιδιῶν. Ἐκεῖνος πού ἔβρισκε τὸ νόμισμα ἦταν ὁ τυχερὸς τῆς χρονιάς. Ἐπιστεύετο ὅτι δὲν θὰ τοῦ τέλειωναν τὰ χρήματα. Ἄν τὸ νόμισμα ἔπεφτε σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ τρία πρῶτα κομμάτια δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας ἢ τοῦ Ἁγ. Βασίλη ἔπαιρνε τὸ νόμισμα ἢ νοικοκυρά. Ἄν τὸ νόμισμα ἔπεφτε στὸ κόψιμο τοῦ μαχαιριοῦ τὸ ἔπαιρνε ὁ νοικοκύρης.

Τὰ Κάλαντα κάθε οἰκογένεια στὴ Συρκανιά, ἰδιαίτερα ἐσυνήθιζαν νὰ παίρνει κλωνάρια ἀπὸ πορτοκάλια, μανταρίνια ἢ «θράππες» καὶ νερὸ μέσα σὲ θάζα ἢ «δάπτες» στὴν ἐκκλησίαν. Τὰ ἐτοποθετοῦσαν γύ-

ρω ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἁγιασμοῦ τὰ ἐβύθιζαν μέσα εἰς τὴν κολυμβήθρα γιὰ νὰ ἁγιασθοῦν. Ὅταν τελείωνε ἡ λειτουργία τὰ ἔπαιρναν στὰ σπῆτια τους καὶ τὰ ἐκρεμοῦσαν ἀπὸ μιὰ βελόνα τὴν ὁποῖαν κάρφωναν στὸ μέσα μέρος τῆς ἐξωτερικῆς πόρτας. Μερικὰ τὰ ἔθαβαν ἀφοῦ ἔσκαβαν μικρὸ λάκκο στὸ μέσον τοῦ χωραφιοῦ. Ἄλλες οἰκογένειες τὰ ἔθαβαν ὀλόκληρα, ἄλλες μόνον τὰ φύλλα ἀφοῦ ἔτρωγαν προηγουμένως τὸν καρπὸ.

Ἀπὸ τὸ ἁγιασμένο νερὸ ἔρριχναν λίγο μέσα στὴν ρίζα κάθε δέντρου διότι πίστευαν ὅτι ἔτσι θὰ ἐδυναμώναν οἱ ρίζες τους καὶ δὲν θὰ ξηραίνονταν καὶ θὰ ἀπέδιδαν ὀλόχρονα καρπούς.

Μερικοὶ ἀπὸ τὰ κόλυβα πού ἔπαιρναν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τὰ ἔριχναν στὶς ὄρνιθες γιὰ νὰ γεννοῦν, ὅπως πίστευαν, αὐγά.

Ὁ ἱερέας κάθε ἑνορίας μετὰ τὴν λειτουργίαν γύριζε ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι καὶ ἐκαλάντιζε γιὰ νὰ φύγουν οἱ καλικάντζαροι. Οἱ κοπέλλες στὴ Συρκανιά ἰδίως, ἔπαιρναν φῶς ἀπὸ τὸν φανὸ καὶ ἔκαμναν τὴν λεγόμενη «χολλά». Ἐπαιρναν δηλαδὴ τὸ «ξύστρο» τὸ ὅποιον ἦταν σιδερένιο ἀντικείμενο πού χρησίμευε στὸ καθάρισμα τῆς βούρνας ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῶν ζυμαρικῶν καὶ τὸ ἐτοποθετοῦσαν κάτω ἀπὸ τὸ κερὶ. Μὲ τὴν μούζην πού ἐδημιουργεῖτο ἔθαβαν τὰ μάτια τους γιὰ καλλωπισμὸν. Στὴν προκειμένη περίπτωσιν ἂν δὲν εἶχαν ξύστρο χρησιμοποιοῦσαν ἕνα κουτάλι.

Οἱ νοικοκυρὲς ἔφτιαχναν ἐπίσης τὰ ξεροτήανα τὰ ὁποῖα ἔσურναν πάνω (στὰ δώματα) στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν ἀφοῦ ἔλεγαν τὰ ἐξῆς:

«Τίτσιν, τίτσιν λουκάνικο
μασιαῖριν μαυρομάνικο
κομμάτι ξεροτήανον
νὰ φάμεν τζαὶ νὰ φύουμε».

Ἐπίστευαν ὅτι ἔτσι θὰ ἔφευγαν τὰ κακὰ πνεύματα.

Τὰ Δωδεκάμερα, τὶς μέρες δηλαδὴ ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα μέχρι τὰ φῶτα, ἐσυνήθιζαν νὰ μὴν κόβουν τὰ νύχια, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀφήνουν ἄκοπα διότι πίστευαν ὅτι τὰ κομμένα νύχια τὰ ἔπαιρναν οἱ καλικάντζαροι καὶ δὲν θὰ ἐμεγάλωναν πλέον. Ἐμε-

ναν δὲ ἄλυτοι μέχρι τὴν μέρα πού θὰ ἀγιάζοντο τὰ νερά.

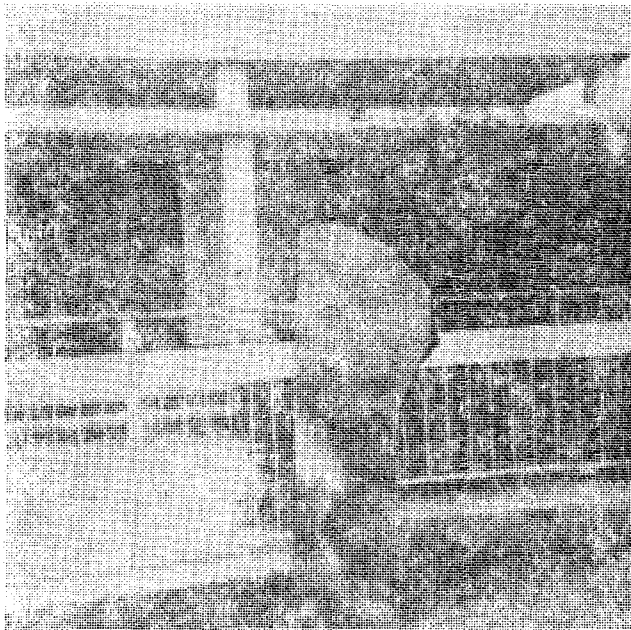
Τὴν ὕπαρξη τέτοιων πνευμάτων ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ κάτωθι περιστατικὸν τὸ ὁποῖον μοῦ διηγήθηκε ἡ Χρυσταλλοῦ Χατζηγιάνκου ὅπως τὸ ἄκουσε ἡ ἴδια ἀπὸ τὸν παπποῦ της.

Ὁ πρόπαππος της, μαραγκὸς τὸ ἐπάγγελμα, ἐπήγαινε τακτικὰ στὰ δάση νὰ κόψει ξύλα. Μιὰ μέρα σὰν πήγαινε πάνω στὸ γαϊδούρι του συνάντησε στὸ δρόμο του ἓνα παλληκάρι πού τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸν πάρει μαζί του. Ὁ πελεκάνος δέκτηκε, μὰ σὰν ἀνέβηκε πάνω στὸ γαϊδούρι τὰ πόδια του ἀρχισαν νὰ μακραίνουν καὶ ἄλλαξε μορφή. Κατάλαβε τότε ὅτι ἐπρόκειτο ὄχι γιὰ ἄνθρωπο ἀλλὰ γιὰ καλικάντζαρο. Πῆρε μιὰ θελόνα πού τὴν εἶχε στὸ αὐτί του καὶ πού χρησίμευε γιὰ τὸ ράψιμο τῶν σακκούλων καὶ τοῦ τὴν ἔμπηξε βοθειὰ στὸ πίσω μέρος τοῦ αὐτιοῦ του. Ἀμέσως τὸ παράξενο ἐ-

κείνο ὄν ὑπάκουσε στὶς διαταγές του καὶ ἀπὸ ἐκείνη τὴν μέρα τὸν ἔπαιρνε νὰ τὸν βοηθᾷ στὸ μάζεμα καὶ τὴν μεταφορὰ τῶν ξύλων ἀπὸ τὸ δάσος στὸ σπίτι του.

Μιὰ μέρα μερικὲς κοπέλλες θέλησαν νὰ τὸν φτερίσουν καὶ ἄγγιξαν κατὰ λάθος τὴ θελόνα. Τὲς παρεκάλεσε νὰ τοῦ τὴν βγάλουν διότι τοῦ προκαλοῦσε πόνος. Αὐτὲς ἀπερίσκεπτα τὸν λυπήθηκαν καὶ μόλις τοῦ ἔδωκαν τὴν θελόνα ἐξαφανίστηκε ἀπὸ μπροστὰ τους.

Ἐνα ἄλλο ἔθιμο τὸ ὁποῖον καὶ συνηθίζεται εἶναι τὸ ἔθιμο τῆς πουλουστρίνας τὴν ὁποῖαν παίρνουν τὰ παιδιά τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων ἢ τῶν Φώτων. Τὰ μικρὰ παιδιά ἐπισκέπτονται τὰ συγγενικά τους σπίτια καὶ λέγουν τὰ ἑξῆς λόγια: «Καλημέρα τζαί τὰ φῶτα, τζαί τὴν πουλουστρίναν πρώτσα» καὶ παίρνουν τὸ φιλοδώρημά τους.

Κατοικία τῆς τουρκοκρατούμενης Συρκανιάς τῆς Κυθρέας
σὲ πρόσφατη φωτογραφία. Τὸ σπίτι ἀνήκει στὸν
Κυθρεώτη Γιάννη Πούπα.